

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕОРГАНІЗОВАНОГО СЕКТОРА ТОРГІВЛІ

Львівський державний університет
внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України,
кафедра менеджменту,
79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26,
тел.: 2586031; 0972487405,
e-mail: ldumvc@ukr.net

Анотація. У статті досліджено головні тенденції, які типові для галузі вітчизняної торгівлі загалом та її неорганізованого сектора зокрема. Проведено аналіз основних показників, що характеризують розвиток торгівлі й визначено частку неорганізованого сектора в ній.

Ключові слова: неорганізований сектор торгівлі, фізична особа-підприємець, ринок, обсяг реалізованої продукції, товарооборот.

Annotation. This article explores the major trends that characterize the domestic trade in general and its unorganized sector in particular. The analysis of basic indicators of development of trade and the share of unorganized sector defined therein.

Key words: unorganized sector of trade, an individual entrepreneur, market, the volume of sales, turnover.

Вступ. Ускладнення та урізноманітнення функцій і завдань торгівлі зумовлюють виникнення й розвиток нових її форм і виокремлення специфічних секторів. У нашому дослідженні ми зупинимося на неорганізованому її секторі, де об'єднано специфічний контингент суб'єктів – фізичних осіб-підприємців (далі – ФОП). Цей сектор не тільки численний, але й слабо структурований, по суті, організаційно не оформлений і має специфічні механізми управління [3, с.14].

Нині неорганізований сектор торгівлі залишається практично не дослідженим. Лише окремі праці таких видатних вітчизняних учених, як В.Апопія [1], Л.Лігоненко [5], О.Пустовойта [6], О.Шубіна [2], А.Мазаракі [5] дають загальну уяву про секторальну структуру внутрішньої торгівлі України та місце в ній неорганізованого сектора.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних показників розвитку вітчизняної торгівлі та визначення місця і частки в ній неорганізованого сектора.

Результати. Джерелами інформації для дослідження головних тенденцій розвитку неорганізованого сектора торгівлі слугують: статистична інформація про основні показники торговельної діяльності та про діяльність ФОП; результати спеціального суцільного обстеження мережі роздрібної торгівлі та ресторанного господарства, що належить ФОП, яке проводилось органами Державного комітету статистики України у 2005 р.; дані органів місцевого самоврядування, виконавчої влади та Державної податкової адміністрації України; власні розрахунки тощо.

Порівнюємо головні показники, що характеризують діяльність усіх суб'єктів господарювання, у т. ч. суб'єктів неорганізованого сектора (ФОП) за 2005–2009 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності суб'єктів господарювання*

Показник	Одиниця виміру	Роки				
		2005	2006	2007	2008	2009

Усього суб'єктів господарювання, з них підприємства (далі – ЮО) на 10 тис. осіб населення - ФОП на 10 тис. осіб населення	одиниць % одиниць	82 83,2 407	84 83,3 423	84 84,2 477	85 86,2 530	88 86,9 570
Кількість зайнятих працівників ФОП, з них наймані працівники	тис. осіб	3 282 1 366	3 398 1 422	3 674 1 461	3 984 1 531	4 223 1 559
Частка ФОП та їхніх найманих працівників у загальній кількості зайнятого населення	%	1,6	1,6	1,8	1,9	2,1
Обсяг реалізованої продукції: - підприємствами (ЮО) - ФОП Частка ФОП у загальному обсязі реалізації суб'єктами підприємництва	млрд грн %	1 516,6 92,7 5,8	1 901,1 119,1 5,9	2 418,4 153,0 6,0	3 019,0 204,9 6,4	2 745,8 195,9 6,7
Кількість підприємств у галузі G (торгівля)	тис. один.	124,0	120,2	129,5	112,2	123,9
Частка підприємств у галузі G	%	8,0	8,3	7,9	6,7	6,5
Розрахунково – кількість ФОП у	млн осіб	1,55	1,44	1,63	1,45	1,88

Ганій І.Б. Основні тенденції розвитку неорганізованого сектора торгівлі
· – власні розрахунки.

Кількість підприємств на 10 тис. осіб населення збільшується незначними темпами (82 підприємства у 2005 р., 88 – у 2009 р.). Кількість ФОП (суб'єктів неорганізованого сектора) на 10 тис. осіб населення постійно збільшується (із 404 суб'єктів у 2005 р. до 570 – у 2009 р.). Темпи приросту цього показника вищі, ніж попереднього, що зумовлено підвищенням інтересу до прояву приватної ініціативи, спрощеними реєстраційними процедурами, незначним стартовим капіталом тощо.

Серед загальної кількості суб'єктів господарювання частка ФОП (суб'єктів неорганізованого сектора) за останні роки складала 83–87%. Однак інші показники їхньої діяльності не такі значні порівняно з усіма суб'єктами господарювання.

Так, кількість зайнятих ФОП та їхніх найманих працівників у загальній кількості зайнятого населення складає близько 2,0%. Кількість їхніх найманих працівників – менше 1% у загальній кількості зайнятих. Це свідчить про те, що суб'єкти неорганізованого сектора зазвичай у своїй справі використовують власну працю, а наймають при потребі мінімальну кількість малокваліфікованих працівників на мінімальну заробітну плату.

Обсяг реалізованої продукції підприємствами (ЮО) і ФОП характеризується значними темпами зростання (за винятком спаду у 2009 р., спричиненого світовою економічною кризою). Однак частка обсягу реалізованої продукції ФОП у загальному обсязі реалізації продукції суб'єктами підприємництва є невеликою і зростає незначними темпами.

Кількість підприємств торгівлі з року в рік змінюється. Їхня частка в загальній чисельності підприємств за період 2005–2009 рр. складала максимально 8,3%, а мінімально – 6,5%.

Кількість ФОП, що працюють у сфері торгівлі (суб'єкти неорганізованого сектора торгівлі) також не має чіткої тенденції. Протягом 2005–2009 рр. цей показник складав 1,44–1,88 млн осіб. Їхня частка в загальній кількості суб'єктів господарювання, що працюють у галузі торгівлі, в останні роки становила 91,1–93,5%.

Основні показники діяльності суб'єктів господарювання, котрі працюють у сфері торгівлі, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Основні показники діяльності суб'єктів господарювання (торгівля)*

Сфера торгівлі (група G)	Одиниця виміру	Роки				
		2005	2006	2007	2008	2009
А. У всіх видів суб'єктів						
1. Кількість зайнятих працівників	млн осіб %	3,5 27,4	3,6 28,5	3,8 24,8	4,0 31,0	4,1 32,3
2. Кількість найманих працівників	млн осіб %	2,1 14,4	2,2 20,8	2,3 21,8	2,4 22,4	2,3 23,7
3. Обсяг реалізованої продукції в загальному обсязі України	млрд грн %	709,9 44,7	982,6 47,6	1 211,6 47,0	1 488,0 46,0	1 321,5 44,9
Б. Фізичні особи-підприємці (суб'єкти неорганізованого сектора)						
1. За кількістю суб'єктів у сфері G	%	92,2	91,9	91,1	92,9	93,5
2. За кількістю зайнятих працівників у сфері G	%	68,0	66,3	65,7	66,1	68,9
3. За обсягом реалізованої продукції у сфері G	млрд грн %	69,3 9,8	89,3 9,1	107,7 8,9	135,4 9,1	130,7 9,9

* – Власні розрахунки.

Кількість найманих працівників, котрі тут працюють, становить понад 2 млн осіб і зростає з року в рік у середньому на 100 тис. осіб. Спад спостерігався лише у 2009 р.

Обсяг реалізованої продукції галузю торгівлі зростав протягом 2005–2008 рр., що можна пояснити інфляційними процесами та постійним підвищенням цін. Спад спостерігався у 2009 р. – 1 321,5 млрд грн (-11,2% до 2008 р.).

Частка зайнятих працівників суб'єктів неорганізованого сектора торгівлі в загальній кількості найманих працівників сфери торгівлі вже значно нижча 65,7–68,9% і, починаючи з 2007 р., також зростає.

За обсягом реалізованої продукції суб'єктами господарювання, що працюють у галузі торгівлі, частка суб'єктів неорганізованого сектора торгівлі складає неповних 10% і не має протягом останніх років чіткої тенденції ані до зростання, ані до спаду.

Різницю між середніми розмірами підприємств роздрібної торгівлі та ФОП (суб'єктами неорганізованого сектора торгівлі) можна простежити за допомогою показників, наведених у табл. 3.

Таблиця 3

Середні розміри суб'єктів господарювання у сфері торгівлі*

Роки	Підприємства (ЮО) роздрібної торгівлі		Фізичні особи-підприємці	
	Середня кількість працівників, осіб	Товарооборот, тис. грн	Середня кількість працівників, осіб	Товарооборот, тис. грн
2005	10,1	1 349,2	2,1	67,9
2006	11,8	2 017,8	2,4	85,2
2007	12,8	2 820,7	2,5	105,9
2008	14,3	3 909,6	2,6	136,7
2009	14,5	4 733,0	2,8	133,6

* – власні розрахунки.

За середньою кількістю працівників підприємство роздрібної торгівлі переважає суб'єкта неорганізованого сектора торгівлі в середньому в 5 разів (12,7 осіб проти 2,5).

Найбільше суб'єктів неорганізованого сектора займаються торгівлею на ринках. Основні показники діяльності ринків наведені в табл. 4 [7; 8].

Таблиця 4

Основні показники діяльності ринків

№ п/п	Роки	Кількість ринків	Кількість торгових місць	Загальна чисельність працівників ринків, осіб	Площа ринків, тис. м ²	
					загальна	торгова
1.	2005	2 886	931 379	36 063	21 058	14 553
2.	2006	2 890	927 016	35 247	21 150	14 698
3.	2007	2 834	909 498	34 146	21 204	14 757
4.	2008	2 785	904 917	32 776	21 164	14 554
5.	2009	2 761	893 572	31 088	21 674	14 262

У перехідній економіці спостерігається зміщення споживчого попиту у сферу неорганізованої торгівлі (продовольчих і непродовольчих ринків). Так, сьогодні мережева торгівля займає біля 30% ринку роздрібної торгівлі України, а ринки трохи більше 40%.

Ганій І.Б. Основні тенденції розвитку неорганізованого сектора торгівлі наючи з 2001 р., поступово зменшується.

Кількість торгових місць на ринках зменшується. У середньому на один ринок з продажу споживчих товарів припадає 321–325 торгових місць. Очевидно, що у великих містах цей показник значно вищий порівняно з іншими населеними пунктами. Практично всі торгові місця на ринках займають суб'єкти неорганізованого сектора торгівлі.

Відбуваються також постійні зміни в показниках, що характеризують площу (загальну та торговельну) ринків з продажу споживчих товарів.

Такі тенденції можна пояснити поширенням і впровадженням в експлуатацію сучасних торговельно-сервісних центрів, які нерідко зводяться на місці колишніх ринків. Крім того, деякі суб'єкти неорганізованого сектора торгівлі, пропрацювавши певний час на ринку, змогли заробити та заощадити кошти для того, щоб відкрити власний, хоч і невеликий заклад торгівлі.

При купівлі товарів на ринках переважає частка непродтоварів. Частка непродовольчих ринків протягом аналізованого нами періоду коливається в межах 25%. Із промислової групи на ринках здійснюється до 70% покупок швейних і трикотажних виробів, 40% взуття, біля 35% панчішно-шкарпеткових виробів тощо. Загалом у спеціалізації споживчих ринків переважають змішані ринки (близько 60%).

Крім того, спостерігається збільшення частки ринків у структурі роздрібного товарообороту. Причиною цього виступає нижча ціна на пропоновану продукцію, що при скороченні платіжнотдатного попиту відіграє вирішальну роль.

Висновки. З проведеного аналізу очевидно, що неорганізований сектор торгівлі реально існує, однак його частка в галузі торгівлі за різними показниками є неоднакова. Його поширення значно зменшує соціальну напругу в суспільстві, адже в ньому цілком легально здійснюють підприємницьку діяльність та отримують засоби для існування тисячі українців. Проте нерідко спостерігаємо перехід суб'єктів з організованого сектора до неорганізованого для ухиляння від сплати податків. Звідси виникає об'єктивна необхідність детального вивчення умов його функціонування, аналізу всіх аспектів його діяльності, тенденцій і перспектив розвитку й дієвої підтримки суб'єктів цього сектора на загальнодержавному рівні.

1. Організація торгівлі : підручник / [В. В. Апопій, І. П. Міщук, В. М. Ребрицький та ін.]. – 3-тє вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 632 с.
2. Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку : монографія / за ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука. – Львів ; Донецьк : ДонНУЕТ, 2007. – 404 с.
3. Гапій І. Б. Сутність, структура і функції неорганізованого сектора в системі торгівлі / І. Б. Гапій // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : Вид-во Львів. комерційної акад., 2011. – Вип. 34. – С. 12–16.
4. Гапій І. Б. Місце та роль неорганізованого сектора в забезпеченні економічної безпеки внутрішньої торгівлі України / І. Б. Гапій // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна : зб. наук. праць. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – Вип. 1. – С. 135–139.
5. Мазаракі А. А. Економіка торговельного підприємства : підручник для вузів / А. А. Мазаракі, Л. О. Лігоненко, Н. М. Ушакова. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.
6. Пустовойт О. Розвиток ринку торговельних послуг / О. Пустовойт // Економіка України. Політико-економічний журнал Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства фінансів України та Національної академії наук України. – 2004. – № 9. – С. 30–36.
7. Статистичний збірник “Роздрібна торгівля України у 2007 році” / Державний комітет статистики України. – К., 2008. – 173 с.
8. Статистичний збірник “Роздрібна торгівля України у 2009 році” / Державний комітет статистики України. – К., 2010. – 174 с.

Рецензенти:

Апопій В.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри комерційної діяльності та підприємництва Львівської комерційної академії;

Лихолат С.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ.